

Розмови з Ружевичем

КУПИТИ

Ця збірка належить ще до одного виняткового жанру, представленого в польській літературній традиції, — розмова з померлим поетом. Представлені у ній вірші детально розглянуті в післямові до цього видання. Якщо говорити мовою реклами, то можна сказати, що у цій збірці український читач отримує «два в одному», оскільки вона складається з віршів, добраних у пари: на кожний вірш Ружеви́ча Польковський дає свою відповідь. Тільки перший твір («Старий поет в товстих окулярах») немає свого відповідника, адже він витканий з біографії Тадеуша Ружеви́ча. Тож давайте почнемо читати: все починається з моменту, коли в гості до старого поета приходить смерть. Юзеф Марія Рушар

*

Ян Польковський — поет, прозаїк, публіцист і громадський діяч. Народився 10 січня 1953 року у місті Берутув (Нижньосілезьке воєводство), виріс у Новій Гуті. У 1972 – 1978 роках навчався на факультеті польської філології Ягеллонського університету. Брав активну участь в роботі краківського студентського комітету «Солідарності» (першій громадській опозиційній студентській організації в радянському блоці), де був редактором підпільного журналу «Sygnał» («Сигнал») та видавництва «Krakowska Oficyna Studentów» («Краківська студентська друкарня»). У 1981 році заснував незалежне видавництво «ABC», а у 1983 – 1990 роках був видавцем і головним редактором консервативного часопису «Arka» («Ковчег»). У 1989 році Польковський був редактором та видавцем незалежного щотижневика «Świat» («Світ»). Яна Польковського інтерновано 13 грудня 1981 року. Після виходу з в'язниці у Заленжі (район м. Катовіце), і до 1989 р. він був активним діячем підпільних опозиційних структур. У вільній Польщі був видавцем та головним редактором газети «Czas Krakowski» («Краківський час») (1990 – 1996), недовго був речником уряду Яна Ольшевського був директором адміністрації польського державного телебачення, головним редактор кінопорталу Товариства польських кінематографістів. З дружиною Анною (у дівоцтві — Петрицька) мають двох синів і двох дочок та чотирьох онуків. Нагороди за поетичну творчість: Фонду ім. Косцельських (1983), підпільної «Солідарності» (1983), ім. Анджея Кійовського за поетичну збірку «Cantus» («Канти») (2010), «Орфей» ім. К.І. Ґалчинського за збірку «Głosy» («Голоси») (2013), «Identities» у царині гуманітарних наук та художньої літератури за роман «Ślady krwi» («Сліди крові») (2014), Товариства польських журналістів «за заслуги перед свободою та красою друкованого слова» (2015), ім. Пшемислава Гінтровського, яку отримують митці за «захист правди і любов до свободи» (2016). 6 травня 2016 року Президент Республіки Польщі Анджей Дуда нагородив Яна Польковського Офіцерським хрестом Ордена

відродження Польщі за видатні заслуги у розвитку польської культури та літературний доробок. У вересні 2019 року поет отримав золоту медаль «Gloria Artis».

Тадеуш Ружевич (народився у 1921 році, помер у 2014 році) — один з найважливіших поетів ХХ століття, драматург, прозаїк. Свої юнацькі вірші Ружевич публікував, серед іншого, в часописах «Pod znakiem» («Під знаком»), «Maria» («Марія») і «Czerwone Tarcze» («Червоні щити»). У 1944 р. разом із братом Янушем видав збірку «Echa Leśne» («Лісові відлуння»), а через два роки — збірку сатиричної прози та поезії «W łóżce wody» («У ложці води»). Однак його дебютом вважається поетична збірка «Niepokój» («Неспокій») (1947). Вихід після війни збірок «Niepokój» («Неспокій») та «Czerwona rękawiczka» («Червона рукавичка») став дуже важливою подією. Вірші молодого поета високо оцінили, серед інших, Леопольд Стафф та Чеслав Мілош. Саме тоді Ружевич написав один із найвідоміших своїх віршів — вірш «Ocalony» («Спасений»). Захоплений досягненнями творців театру абсурду, Семюеля Беккета або Ежена Йонеско, він створив один з найважливіших драматичних творів в історії польської літератури — «Kartoteka» («Картотека»). П'єсу, написану в 1960 році, часто вважають одним із перших прикладів театру абсурду в польській літературі. Пізніше Ружевич часто експериментував з формою та змішував жанри, поєднуючи поезію з драмою та прозою. Одним із найважливіших прикладів цієї літературної стратегії є твір «Przygotowanie do wieczoru autorskiego» («Підготовка до авторського вечора»). До найвідоміших драматичних творів Ружевича пізніших років, серед іншого, належать «Odejście głodomora» («Голодний іде геть») (1977) і «Do piachu» (1979). На початку дев'яностих років Ружевич створив оновлену версію свого найвідомішого драматичного твору — «Kartoteka rozrzucona» («Розкидана картотека»), в яку включив додаткові сцени, які стосувалися тодішньої реальності.

ЯН ПОЛЬКОВСЬКИЙ РОЗМОВИ З РУЖЕВИЧЕМ

Ян Польковський

РОЗМОВИ З РУЖЕВИЧЕМ

Переклад з польської Ксенії Чикунової

Видавництво «Крок»

Тернопіль, Україна

2020

Jan Polkowski

ROZMOWY Z RÓŻEWICZEM

Вступ

Ян Польковський є одним із найвідоміших сучасних польських поетів. Його творчість припадає на кінець XX — початок XXI століття. В ній відбилися й антикомуністичний заколот 70-х років, і радість від відновленої свободи, і важка побудова незалежної держави, яка наполегливо відкидала старі тоталітарні структури та вплив комуністичних еліт. Це дуже завзята і безкомпромісна людина, яка за посередництвом своєї літературної та громадської діяльності брала активну участь у процесі трансформації Польщі.

Поетичний дебют Яна Польковського відбувся у 1977 році одразу в так званому «другому обігу»¹, або самвидаві. Автор ніколи не заплямував себе публікацією в комуністичній газеті чи видавництві. Більш того, в той час він належав до опозиції, що власне народжувалася, і разом із іншими активістами був співзасновником підпільного видавничого руху: був редактором незалежних часописів і засновником великого нелегального видавництва (видавництво «АВС»). Ще до появи «Солідарності» він опублікував том «To nie jest poezja» («Це — не поезія», 1980 р.). Під час воєнного стану (1981–82 рр.) Польковський був арештований, наслідком чого стала збірка «Ogień» («Вогонь», 1983). Після виходу з в'язниці він продовжував видавничу діяльність, в тому числі створив один з найбільших суспільно-літературних часописів «Arka» («Ковчег») — до 1990 року поза цензурою вийшло 28 номерів. Після політичних змін 1989 року Польковський активно долучився до відбудови незалежної держави: видає періодику, і, щоправда, недовго, працює речником уряду.

Літературна біографія поета є досить незвичною. До 1989 року у підпіллі Ян Польковський опублікував чотири збірки поезії, а

відразу після відновлення незалежності офіційно видав «Elegie z Tymowskich Gór» («Елегії з Тимовських гір»). Після цього у творчості поета настала двадцятирічна перерва. У 2009 році, коли всі вирішили, що натхнення назавжди залишило поета, читацьку аудиторію здивувала чудова збірка «Cantus» («Канти»). Це була дуже важлива подія, не тільки літературна, але й суспільна: «Польковський redivivus!» Останнє десятиліття було для автора періодом наполегливої праці: Польковський, крім поетичних творів, пише також прозу, серед іншого, роман «Ślady krwi» («Сліди крові»), а нещодавно вийшла збірка оповідань «Portier» («Порт'є»). Вибух пізньої творчості є напрочуд масштабним та видатним.

Якщо в юнацьких віршах значне місце займає політичний бунт, що пов'язано насамперед з історичними обставинами, у яких жив і творив Польковський, то для зрілого поета важливими стають екзистенційні та релігійні мотиви. Адже поезія Польковського, хоча й написана відлюдькуватою і навіть самотньою людиною, народилася у сильному почутті зв'язку із громадою. У цьому сенсі творчість Польковського є продовженням найсильнішої літературної традиції в Польщі, тобто романтичної течії, в рамках якої патріотизм, тобто емпатія та колективне мислення, переважають над егоїзмом художника.

У поетичному світі Польковського ліричне «я» визначається у протиставленні до колективного «ми» перед обличчям Бога. З огляду на цю творчу логіку його поезію можна назвати релігійною (у загальному значенні, тому що народжується вона в усвідомленні релігійного сенсу власного існування та історії, свідком якої є Бог), в якій ненав'язливо підкреслюються специфічні католицькі мотиви. Тому можна зробити висновок, що творчість Яна Польковського шукає відповіді на етичні та релігійні виклики, характерні для епохи глибоко релігійної поезії старих майстрів ХХ століття, таких як Чеслав Мілош, Збігнєв Герберт і Тадеуш Ружевич, епохи, яка власне закінчується. Останній з них вважався провідним «атеїстичним» та «нігілістичним» поетом через свої запеклі суперечки з Богом — Володарем історії, якого він звинувачував у злочинах комунізму

та гітлеризму. Лише протягом останніх десяти років це непорозуміння було помічене і, як наслідок, з'явилися числені спроби пояснити величезну метафізичну напругу у творчості Тадеуша Ружевича.

Після великого повернення до польської поезії Ян Польковський опублікував ще кілька поетичних збірок, серед яких за жанром виділяються дві. «Głosy» («Голоси») — це збірка віршів, у яких зникає ліричний герой, а кожен вірш стає монологом однієї з жертв подій грудня 70-го року, наслідком яких стало вбивство робітників, учасників протестів у Гданську, Гдині, Ельблонґу та Щецині. Це голоси жертв, не тільки мертвих, але й живих: матерів, сестер, братів, осиротілих дітей... Це шокуєче свідоцтво людей, для яких криваво придушений громадянський протест — це не «історія» (як для нас, читачів), а щоденність, болісна і постійна відсутність коханої людини.

Ця збірка належить ще до одного виняткового жанру, представленого в польській літературній традиції, — розмова з померлим поетом. Представлені у ній вірші детально розглянуті в післямові до цього видання. Якщо говорити мовою реклами, то можна сказати, що у цій збірці український читач отримує «два в одному», оскільки вона складається з віршів, добраних у пари: на кожний вірш Ружевича Польковський дає свою відповідь. Тільки перший твір («Старий поет в товстих окулярах») немає свого відповідника, адже він витканий з біографії Тадеуша Ружевича. Тож давайте почнемо читати: все починається з моменту, коли в гості до старого поета приходить смерть.

Юзеф Марія Рушар

Переклала д-р Олександра Братчук

¹ Другий обіг — суспільно-культурний рух, який виник наприкінці 70-х років XX століття у Польській народній республіці навколо незалежний видавництв. Його метою було не тільки поширення інформації та текстів, але й продукування та обговорення нових ідей. Сам термін взято з офіційного державного дискурсу, де він означав обмін товарів та торговельні відносини в рамках тіньової економіки.

сідає в поламаний ліфт вічності
вмиває руки
Разом із Віткацієм
відходить
у ніщо

Лишається порожній аркуш
жодного знаку
жодної поживи
безпорадний ангел
усмішки сідає на нього
як заповіт

Сміх

Клітка так довго була зачинена
аж вилупився в ній птах

птах так довго мовчав
аж клітка відчинилася
іржавіючи в тиші

тиша стояла так довго
аж за чорними прутами
залунав сміх

* * *

Птахи пролітають крізь мене
не бачать що я —
в'язниця
в'язень
наглядач

Птахи викреслюють мене
з повітря
я відчуваю в роті
тишу
бунтівної
пам'яті

Я старий
я клітка
з вирваним язиком

Крила
голубки
б'ють мене по обличчі
стікає холодна сльоза
Землі

Я чую сміх
без обличчя
регіт
остаточної
свободи

Поет у години писання

Поет у години писання
то людина що відвернулась
спиною до світу
до безладу
дійсності

Поет у години писання
беззахисний
його легко застати зненацька

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте,
будь ласка, повну версію книги.

КУПИТИ